

Господарсько-правові засади діяльності кредитних спілок

Economic and legal principles the activities of credit unions

В.В. Манзюк, В.В. Заборовський

Ключові слова:

кредитна спілка, господарська правосуб'єктність, господарсько-правові засади, неприбутковість.

Key words:

credit union, economic personality, economic and legal principles, nonprofit.

Постановка проблеми. Як перед державою в цілому, так і перед кожною окремою людиною час від часу постають проблеми, зокрема фінансового характеру. Якщо держава спроможна вирішити цю проблему за рахунок залучення іноземних інвестицій у відповідні галузі народного господарства, залучення кредитів на міжнародному фінансовому ринку чи отримання фінансової допомоги, грантів тощо, то людина (громадянин щодо держави) у своєму житті, можливо, стикається частіше з подібними проблемами. Людина, виходячи зі свого статусу, вирішити їх за допомогою того інструментарію, яким користується держава, не може, тому вона звертається за допомогою до існуючих у межах держави фінансових інституцій. Серед останніх можна виділити, зокрема, банківські установи та кредитні союзи.

Для комерційних банків робота з клієнтами, які одержують незначні кредити, є трудомісткою й низькорентабельною. Інше питання – це забезпеченість кредиту. Сьогодні малі підприємства не в змозі виконати заставні зобов'язання, тому що вони не мають достатнього забезпечення або застава, яка ними пропонується, не досить ліквідна. Зрештою, і проценти за кредити такі високі, що навіть за сприятливих економічних умов повернути їх важко.

На сьогодні значну, проте недостатню роль у розв'язанні проблем кредитування приватного бізнесу виконують кредитні лінії, започатковані деякими міжнародними фінансовими організаціями та Національним банком України (далі – НБУ). Привабливість цих кредитів в умовах інфляції зменшується, оскільки позику надають і повертають у вільно конвертованій валюті, а підприємець, який працює на внутрішній ринку, отримує прибуток у гривнях. Ризик втрат на різниці курсу на дату отримання становить валютний ризик, який у всіх проектах залишається за підприємцем.

Отже, в умовах фінансових труднощів ефективним джерелом фінансової підтримки малого підприємництва, як переконає вітчизняний і зарубіжний досвід, стають кредитні спілки.

Стан дослідження. Нині питання функціонування кредитних спілок переважно розглядаються через призму економічної науки. Зокрема, економічні аспекти діяльності кредитних спілок висвітлено в працях В.В. Гончаренко¹, І.І. Козюра², М.Д. Бедринець³ та ін. Водночас правові засади діяльності кредитних спілок у науці господарського права досліджено недостатньо, а окремі аспекти цієї тематики розглянуті в працях Н.О. Славова⁴. Отже, дотепер зберігається актуальність поглиблення наукових розробок, які висвітлюють правові основи діяльності кредитних спілок як учасників господарських відносин.

¹ Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи. Міжнародний досвід та українська практика / В.В. Гончаренко. – К. : Наукова думка, 1997. – 240 с.

² Козюра І.С. Роль кооперативного сектора в розвитку територій: канадський опыт / І.С. Козюра // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 80–83.

³ Бедринець М.Д. Кредитні спілки в системі фінансового забезпечення діяльності малого бізнесу / М.Д. Бедринець // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 149–155.

⁴ Славова Н.О. Господарсько-правовий статус кредитних спілок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Н.О. Славова ; НАН України, Ін-т екон.-правових дослідж. – Донецьк, 2010. – 18 с.

У зв'язку із цим **метою** статті є визначення особливостей господарсько-правової регламентації діяльності кредитних спілок і підготовка відповідних пропозицій щодо вдосконалення законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Кредитні спілки є фінансовими кооперативами, які незалежно від того ким вони створені (споживачами чи підприємцями) мають спільну рису: мета їхньої діяльності – це не отримання прибутку, а економія коштів своїх членів, надання якісніших послуг за кращих умов⁵. На підтвердження кооперативної основи діяльності кредитних спілок окремі автори приводять зарубіжний досвід, вказуючи, що, наприклад, у Канаді вони діють як частина розгалуженої мережі фінансових кооперативів, пропонуючи страхові та трастові послуги, управління нерухомістю і т. д., підпорядкувавши свою роботу завданням підтримки мешканців⁶. Здається, що кооперативні засади організації та діяльності кредитних спілок є їх міжнародною ознакою, яка знаходить своє відображення у відповідному національному законодавстві. Це визнає законодавство Німеччини, США та інших провідних країн, що у свою чергу не могло не вплинути на розвиток української законодавчої думки.

Сьогодні найпоширенішою формою фінансових кооперативів є кредитні спілки, які, за даними Всесвітньої ради кредитних спілок (WOCCU), об'єднують понад 88 мільйонів членів у 87 країнах світу⁷. Активи кредитних спілок у світі становлять 450 млрд доларів.

Якщо світовий досвід свідчить про те, що історичний розвиток кредитних спілок зароджується в другій половині XIX століття, то правове регулювання відповідні відносини отримують значно пізніше. Зокрема, це стосується й України. Розвиток українського законодавства з питань діяльності кредитних спілок, як і в цілому в інших сферах суспільних відносин, починається з юридичного факту отримання Україною статусу незалежної держави.

На сьогодні правову базу діяльності всіх кредитних спілок України становлять нормативно-правові акти як загальної, так і спеціальної спрямованості. Серед них можна виокремити Конституцію України⁸, Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р.⁹, Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.¹⁰ та відповідні підзаконні акти, прийняті в розвиток положень останніх.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р. кредитна спілка визначається як неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах із метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Кредитна спілка визнається фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг, передбачених вказаним законом (ч. 2 ст. 1)¹¹.

Дещо відмінною є дефініція поняття «кредитна спілка», яка сформульована в Господарському кодексі України¹². Зокрема, кредитна спілка визначається як неприбуткова організація, заснована громадянами у встановленому законом порядку на засадах добровільного об'єднання грошових внесків із метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні й наданні інших фінансових послуг.

Як можна побачити, терміни, що містяться в аналізованих законодавчих актах, суперечать один одному як за суб'єктним складом учасників кредитної спілки, так і за організаційними засадами діяльності цього суб'єкта господарювання. По-перше, Закон України «Про кредитні спілки» визначає, що засновниками кредитної спілки можуть бути фізичні особи, професійні спілки, їх об'єднання. По-друге, згідно із Законом України «Про кредитні спілки» кредитні спілки діють на кооперативних засадах, а Господарський кодекс України не містить подібної вказівки, вказуючи лише на добровільний характер об'єднання громадянами своїх грошових внесків.

⁵ Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи. Міжнародний досвід та українська практика / В.В. Гончаренко. – К. : Наукова думка, 1997. – С. 18.

⁶ Козюра І.С. Роль кооперативного сектора в розвитку територій: канадський опыт / І.С. Козюра // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 82.

⁷ Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи. Міжнародний досвід та українська практика. / В.В. Гончаренко. – К. : Наукова думка, 1997. – С. 33.

⁸ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁹ Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 15. – Ст. 101.

¹⁰ Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

¹¹ Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 15. – Ст. 101.

¹² Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462

З метою розв'язання виявленої колізії необхідно застосувати відомі юридичній науці методи подолання суперечностей між нормативно-правовими актами. За юридичною силою аналізовані документи є рівними, оскільки обидва є законами, тому можемо взяти за основу дату прийняття нормативно-правового акта. Господарський кодекс України, звичайно, прийнятий пізніше, проте перевагу матиме Закон України «Про кредитні спілки» як спеціальний закон, який згідно із загальним правилом превалює над загальною нормою. Така ж позиція підтримується авторами науково-практичного коментарю до Господарського кодексу України¹³. Тому під час вирішення цієї проблеми треба керуватися нормами Закону України «Про кредитні спілки».

На цьому суперечності між згаданими нормативно-правовими актами не закінчуються. Доцільно уніфікувати використовувані у вказаних актах поняття. Так, Закон України «Про кредитні спілки» говорить про фізичних осіб як засновників кредитних спілок, проте Господарський кодекс України робить наголос на громадянах, які постійно проживають на території України (ч. 1 ст. 130). Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України трактує це положення, зводячи його зміст до фізичних осіб. Варто зазначити, що поняття «фізичні особи» та «громадянин» співвідносяться між собою як ціле та частка, тому не можна їх так довільно змішувати. Указаний недолік не є суттєвим, проте законодавству повинні бути притаманні такі ознаки, як чіткість, ясність і недвозначність норм. У зв'язку із цим пропонується привести у відповідність категоріальний апарат згаданих нормативно-правових актів із метою усунення умов, які можуть спричинити виникнення суперечностей на практиці.

Спільним для визначень «кредитних спілок», які містяться в Законі України «Про кредитні спілки» та Господарському кодексі України, є проголошення неприбуткового характеру їх діяльності. Неприбутковість кредитної спілки полягає в тому, що вся її діяльність спрямована не на отримання прибутку, а на надання кредитних та ощадних послуг своїм членам. Кредитна спілка – це форма самоорганізації людей, які, об'єднавшись власними силами, створюють для самих себе можливість задоволення своїх потреб у фінансовій сфері. Кредитна спілка – це самоврядна демократична організація, у якій члени й лише члени визначають види послуг, які нею надаються, та встановлюють умови їх надання.

Як свідчить міжнародна практика та власна історія України, кредитні спілки завжди виникали там і тоді, коли людям були необхідні певні фінансові послуги, проте їх не надавала жодна фінансова інституція в силу непривабливості цього сектору фінансового ринку з точки зору можливості отримання прибутку (комерційні банки в Україні сьогодні) або ж такі послуги пропонувалися на невігідних, часто грабіжницьких умовах, користуючись монополією та неможливістю іншим чином задовольнити свої потреби в дрібному кредитуванні широким верствам населення (ломбарди в Україні сьогодні). Інакше кажучи, кредитні спілки – це фінансовий механізм, завдяки якому люди шляхом кооперування своїх зусиль, ідей і коштів можуть отримати необхідні послуги значно дешевше, ніж в тому випадку, коли кожний із них намагався би діяти самостійно.

Щоб кредитна спілка виконувала свої статутні завдання, вона повинна мати відповідну надійну економічну основу. Остання формується за рахунок майна кредитної спілки, яке складається зі вступних, обов'язкових пайових та інших внесків членів кредитної спілки (крім внесків (вкладів) на депозитні рахунки); плати за надання своїм членам кредитів та інших послуг, а також доходів від провадження інших видів статутної діяльності; доходів від придбаних кредитною спілкою державних цінних паперів; грошових та інших майнових пожертвувань, благодійних внесків, грантів, безоплатної технічної допомоги як юридичних, так і фізичних осіб, у тому числі іноземних; інших надходжень, не заборонених законодавством України (ч. 1 ст. 19 Закону України «Про кредитні спілки»).

У сучасних умовах ефективна діяльність кредитних спілок викликає зацікавленість до співробітництва не тільки з боку фізичних осіб, а і юридичних осіб. Саме останні на сьогодні потребують оперативного та своєчасного кредитування незалежно від розміру статутного капіталу й масштабів економічної діяльності. Практика свідчить про розповсюдженість створення та функціонування кредитних спілок при крупних підприємствах¹⁴. Американський досвід функціонування кредитних спілок також свідчить про глибокі зв'язки останніх як із комерційними фірмами, так і з державними підприємствами й установами, обслуговуючи заводи й офісні центри. Більшість кредитних спілок заснована особами, що мають спільну спеціальність. Близько 50% кредитних спілок об'єднує працівників приватних фірм, 20% – зайнятих на

¹³ Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербіна та ін.] ; за заг. ред. В.К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 216.

¹⁴ Шабалина Л.С. Кредитные союзы обживают промышленную зону / Л.С. Шабалина // Экономика и время. – 2002. – № 39. – С. 4.

державних підприємствах, 10% – працівників сфери освіти, а 20% діють при соціальних, робочих та інших організаціях¹⁵.

На сьогодні позитивний зарубіжний досвід поєднання крупного підприємства (незалежно від його спеціалізації) з фінансовими установами в особі кредитних спілок потрібно неодмінно використовувати в Україні. Крім того, з позицій українського законодавства це дозволяється. Так, визначення кредитної спілки, яке наводиться в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки», серед засновників називає професійні спілки та їх об'єднання, а однією з ознак, за якою фізичні особи можуть бути членами кредитних спілок, зазначається спільне місце роботи.

На жаль, треба констатувати, що Закон України «Про кредитні спілки» (абз. 3 ч. 1 ст. 21) обмежує склад учасників кредитних операцій із боку юридичних осіб лише фермерськими господарствами та приватними підприємствами, які знаходяться у власності членів кредитної спілки. Як можна побачити, закон передбачає жорстку прив'язку згаданих юридичних осіб до особи члена кредитної спілки. Юридична конструкція приватних підприємств і фермерських господарств свідчить про те, що склад останніх формується лише з однієї особи або кількох осіб, які є родичами або членами сім'ї. Зокрема, ч. 1 ст. 113 Господарського кодексу України приватним підприємством визнає підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи¹⁶. Згідно із ч. 2 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону¹⁷.

Нині найбільш поширеною, універсальною організаційно-правовою формою господарювання є господарські товариства¹⁸, зокрема акціонерні товариства (відкриті або закриті). Тому аналізована норма Закону України «Про кредитні спілки» є дещо дискримінаційною, оскільки певною мірою всі учасники господарського товариства є його власниками, здійснюючи не речові, а корпоративні права, тобто має місце так звана метаморфоза власності. Вважаємо, необхідно надати право кредитним спілкам, створеним акціонерами акціонерного товариства, надавати кредити останньому під гарантії акціонерів, які володіють у сукупності не менш як 10% статутного капіталу. Це дозволить акціонерам за рахунок власних внесків у майно кредитної спілки створити надійний кредитний інститут, який міг би своєчасно підтримувати діяльність корпоративного підприємства на належному рівні, фінансувати його витрати на розширення виробництва тощо.

Проте все це потребує часу на розробку відповідних законопроектів із метою усунення вказаних недоліків і прогалин у діючому законодавстві України. Для суб'єктів господарювання проблеми необхідно вирішувати зараз за допомогою наявних правових засобів. Із метою вирішення питання кредитування корпоративного підприємства, працівники якого є членами кредитної спілки, можна вдаватися до передбаченого Законом України «Про кредитні спілки» заходу, а саме створити кооперативний банк. У Господарському кодексі України кооперативний банк визначається як банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства й об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності (ч. 1 ст. 338).

Кооперативний банк створюється в порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність»¹⁹. Законодавство про кооперацію поширюється на кооперативні банки в частині, що не суперечить цьому закону.

Таким чином, створивши місцевий кооперативний банк, підприємство, працівники якого є членами кредитної спілки, та сама спілка зможуть отримати законні важелі управління власною кредитною політикою, бути учасниками єдиних кредитних відносин.

¹⁵ Американская схема ипотечного кредитования [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.arena_msk.ru/amerinskayashema.

¹⁶ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

¹⁷ Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 45. – Ст. 363.

¹⁸ Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

¹⁹ Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.

Зарубіжний досвід діяльності кредитних спілок свідчить про те, що все різноманіття фінансових операцій, які вони здійснюють, не зводяться лише до кредитних і депозитних. Вони значно ширші й пов'язані з розміщенням цінних паперів на фондовому ринку, іпотечними операціями, емісією кредитних карток, довірчим управлінням майном тощо. Останнім часом особливої уваги привертають до себе операції з перерахування зарплати працівникам підприємств через кредитні спілки. Надання вказаної послуги є вигідним для всіх учасників, тому вона отримала широке поширення в країнах СНД²⁰. Обслуговування підприємств кредитними спілками надає такі переваги:

- пайовик може швидко отримати позику;
- підприємство економить на комісійних, які він платить банку за обслуговування;
- кредитна спілка збільшує одноразово суму заощаджень;
- з'являється можливість проводити безготівкові розрахунки з пайовиками через пластикові картки.

Зважаючи на те, що кредитні спілки виступають членами платіжних систем, вважаємо, що надання подібних послуг є прийнятним для українських кредитних спілок і має бути впроваджене в практику їх діяльності.

Порівнюючи правовий статус, особливості надання кредитними спілками фінансових послуг і їх спектр за кордоном і в Україні, можна дійти висновку про недосконалість правового регулювання відносин за участю кредитних спілок в Україні та необхідність їх подальшого вдосконалення.

Потребують удосконалення відносини з надання кредитів і реалізації кредитної політики кредитними спілками України. Зокрема, Закон України «Про кредитні спілки» передбачає надання кредитними спілками кредитів своїм членам на відповідних умовах, серед яких викликає питання принцип забезпеченості кредиту. Відповідно до інформації, яка наводиться в науковій літературі, у США станом на 1998 р. 57% кредитів, виданих найбільшими кредитними спілками, приходились на кредити без забезпечення, лише 36% мали першокласне забезпечення іпотекою²¹. Саме це повинно відрізнити кредитні спілки від банківських установ, створюючи сприятливі умови як для споживчого, так і комерційного кредитування членів кредитних спілок, проте, на жаль, українське законодавство потребує серйозного доопрацювання в цьому напрямі.

Вважаємо, що з погляду на неприбутковість як суттєву ознаку кредитних спілок доцільно запровадити обмеження питомої ваги кредитів комерційного характеру певними кількісними параметрами, а саме запропонувати 20% бар'єр сукупних активів кредитної спілки, що можуть спрямовуватися на комерційні кредити. Одночасно з обмеженням розміру комерційних кредитів необхідно дозволити кредитним спілкам здійснювати операції комерційного характеру, зокрема надавати кредити не членам під заставу нерухомого майна, під підвищені, ніж членам, кредитні ставки; здійснювати електронну торгівлю, операції з цінними паперами на фондовому ринку (на кшталт американських кредитних спілок) тощо. Кошти від здійснення цих операцій спрямовувалися б на забезпечення здійснення кредитними спілками своєї основної діяльності та реалізацію статутних завдань.

Висновки. Підсумовуючи все вищенаведене, варто зазначити таке:

- необхідно привести у відповідність категоріальний апарат, який використовується в Законі України «Про кредитні спілки» та Господарському кодексі України з метою усунення умов, які можуть спричинити виникнення суперечностей на практиці. Насамперед це стосується визначення поняття «кредитна спілка», яке надається у вказаних законодавчих актах, співвідношення термінів «громадянин», «фізичні особи» тощо;
- необхідно розвивати чинне законодавство з питань діяльності кредитних спілок у напрямі розширення спектру послуг, що ними надаються;
- з метою розширення складу учасників кредитних операцій, що здійснюються кредитними спілками, необхідно надати право кредитним спілкам, створеним акціонерами акціонерного товариства, надавати кредити останньому під гарантії акціонерів, які володіють у сукупності не менш як 10% статутного капіталу;
- з урахуванням стану чинного законодавства України найбільш реальним правовим засобом для задоволення потреб підприємств у кредитних ресурсах вважаємо створення членами кредитної спілки, які одночасно є працівниками відповідного підприємства, місцевого кооперативного банку;

²⁰ Шабалина Л.С. Кредитные союзы обживают промышленную зону / Л.С. Шабалина // Экономика и время. – 2002. – № 39. – С. 4.

²¹ Кредитные союзы в сфере финансовых услуг в США // Экономика и управление в зарубежных странах. Информационный бюллетень / ВИНТИ. – 2001. – № 8. – С. 39.

- потребують удосконалення відносини із надання кредитів і реалізації кредитної політики кредитними спілками України. Зокрема, запропоновано з урахуванням передового світового досвіду надавати кредити членам кредитних спілок без відповідного забезпечення або хоча б звести їх питому вагу в кредитному портфелі до 50%, що створить сприятливі умови як для споживчого, так і комерційного кредитування останніх;
- з погляду на неприбутковість як суттєву ознаку кредитних спілок доцільним є запровадити обмеження питомої ваги кредитів комерційного характеру певними кількісними параметрами, а саме запропонувати 20% бар'єр сукупних активів кредитної спілки, що можуть спрямовуватися на комерційні цілі;
- необхідно дозволити кредитним спілкам здійснювати операції комерційного характеру, кошти від здійснення яких будуть спрямовуватися на забезпечення здійснення кредитними спілками своєї основної діяльності та реалізацію статутних завдань.

Викладені в дослідженні ідеї можуть бути розвинені в напрямі вдосконалення господарсько-правового регулювання діяльності кредитних спілок.

Анотація

У ході проведеного дослідження обґрунтовано необхідність розвивати чинне законодавство України з питань діяльності кредитних спілок у напрямі розширення спектру послуг, що ними надаються. Визначено напрями розширення господарської правосуб'єктності кредитних спілок. За результатами виконаного дослідження сформульовані пропозиції з вдосконалення чинного законодавства України.

Summary

In the course of the study substantiated the need to develop effective legislation of Ukraine on the activities of credit unions in the direction of expanding the range of services they provide. Directions for the economic expansion of the legal personality of credit unions. Results of the performed research proposals on improvement of the current legislation of Ukraine.

Використана література:

1. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи. Міжнародний досвід та українська практика / В.В. Гончаренко. – К. : Наукова думка, 1997. – 240 с.
2. Козюра І.С. Роль кооперативного сектора в розвитку територій: канадський опыт / І.С. Козюра // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 80–83.
3. Бедриниць М.Д. Кредитні спілки в системі фінансового забезпечення діяльності малого бізнесу / М.Д. Бедриниць // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 149–155.
4. Славова Н.О. Господарсько-правовий статус кредитних спілок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Н.О. Славова ; НАН України, Ін-т екон.-правових дослідж. – Донецьк, 2010. – 18 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 15. – Ст. 101.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
8. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Г.Л. Знамєнський, В.В. Хахулін, В.С. Щербіна та ін.] ; за заг. ред. В.К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
9. Шабалина Л.С. Кредитные союзы обживают промышленную зону / Л.С. Шабалина // Экономика и время. – 2002. – № 39. – С. 4.
10. Американская схема ипотечного кредитования [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.arena_msk.ru/amerinskayashema.
11. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 45. – Ст. 363.

12. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
13. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
14. Кредитные союзы в сфере финансовых услуг в США // Экономика и управление в зарубежных странах. Информационный бюллетень / ВИНТИ. – 2001. – № 8. – С. 32–45.

В.В. Манзюк,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

В.В. Заборовський,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*